

TİCARET MAHKEMESİ KAYITLARINA GÖRE TANZİMAT DÖNEMİNDE ADANA'DA TİCARİ HAYAT

Özlem KARSANDIK YAZICI*

Özet

Avrupa ile artan ticari ilişkilerde bir takım ticari örf ve adetlerin hukuk alanına girmesiyle karma nitelikli davaları çözmekle sorumlu olan kadıların söz konusu örf ve adetleri bilmesi ve takip etmesi oldukça güç olduğundan 1801'de yabancı ve Osmanlı tüccarları arasındaki ticaret davalarına bakmak üzere istisnai bir komisyon oluşturuldu. Tanzimatın ilanı ile birlikte bu komisyon Ticaret Meclisi adıyla, yeni kurulan ticaret nezaretine bağlandı. 1847'de Ticaret Meclisi'nin yapısı yeniden ele alınarak yabancılarla ilgili davalarda yabancı devlet temsilciliklerinin seçtiği yabancı üyelerin de yerlilerle eşit sayıda yer alması esası benimsendi. 1860'da Ticaret Meclisleri mahkemeye dönüştürüldü ve teşkilat yapıları etraflıca düzenlendi. Diğer Tanzimat kurumlarında olduğu gibi Ticaret Mahkemeleri de şehir merkezlerinde yerini aldı.

Bu çerçevede 1860'da oluşturulan Adana Ticaret Mahkemesi'nin teşkilat yapısı emsallerine uygun bir seyir izlemekteydi. Çalışmamızın konusunu Adana Ticaret Mahkemesi'nin teşkilat yapısından çok dava kayıtları oluşturmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızda Adana Ticaret Mahkemesi'nin kuruluşu ve teşkilat yapısı çok kısaca değerlendirildi. Ticaret Mahkemesi dava kayıtlarından hareketle tüccarların nasıl hak aradıkları, tüccarlar arasındaki anlaşmazlıklar, bu anlaşmazlıkların mahkemece nasıl çözüldüğü, tüccarların iflas durumları ve ortaklıkları, tüccar sınıfının etnik yapısı, ticarete konu olan ürünler, ticarete söz konusu ödeme şekilleri, yine dava kayıtlarından hareketle ticaretin hangi bölge ile yoğunlaştığı gibi çeşitli konular değerlendirilerek Tanzimat Döneminde Adana'da ticari hayat ortaya konuldu.

Anahtar Kelimeler: *Tanzimat, Ticaret, Dava, Adana, Tüccar*

* Yrd. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ozlemyazici14@hotmail.com

ürünlerinin özellik de pamuğun teşviki sağlandı.⁶⁰ Nitekim kayıtlarda da pamuğun ticarete konu olan mallar arasında ilk sıralarda yer aldığını göstermektedir.

Bunların dışında kahve, tuz, şeker, pirinç, üzüm, incir de ticarete konu olan mallar arasında yer almaktadır.

Sonuç

19. yüzyılın ortasında konjoktürel yapının gerektirdiği üretim politikası çerçevesinde Osmanlı genelindeki değişimin yansımalarını Adana’da gözlemlemek olanaklıdır. Ticarete konu olan mallar arasında en çok karşımıza çıkan pamuk kuşkusuz bu değişimin sonucudur. Osmanlı genelinde olduğu gibi tüccar sınıfının büyük çoğunluğunu gayrimüslimler oluşturmaktadır. Tüccarlar arasındaki anlaşmazlıklar genellikle “borç” ile ilgilidir. Ortaklılarla ilgili dava kayıtları küçük esnaf yapılarının hakim olduğunu göstermektedir.

Ticaret Mahkemesi kayıtları mahkemelerin yapısının laik bir biçim almasının yanı sıra Avrupa’dan çeviri yoluyla batı kanunlarının⁶¹ uygulamalarının Adana özelinde ticaret mahkemelerinde gerek tüccarların hak arayışları gerekse davaların seyri sürecinde kanun maddelerine yer verilmesi kanun maddelerinin uygulanabilirliğini göstermesi açısından da önemlidir.

KAYNAKÇALAR

Arşiv Kaynakları

BOA, İ.MVL. 461/20763 (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade Meclis-i Vâlâ)

BOA, A.MKT. MVL 141/710 (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadâret Mektûbi Kalemi Mühimme

Odası)

BOA, HAT 366/20215 (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayun)

BOA, HR.SYS 1889/37 (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Siyasi)

Şeri’yye Sicili

79 Nolu Adana Şer’iyye Sicili

Yayınlanmış Arşiv Kaynakları

Salnameler

Adana Vilayet Salnameleri

1287; 1289; 1290; 1293; 1294

Halep Vilayet Salnameleri

1284, 1285

⁶⁰ Donald Quataert, *a.g.e.*, s.91.

⁶¹ 1850 “Ticaret Kanunu”, *Düstur*, c. 1, s.375-445; 1860 “Ticaret Kanunname-i Humayuna Zeyl”, *Düstur*, c. 1, s.445-465 ve 1861 “Usul-u Muhakeme-ı Ticarete Dair Nizamname”, *Düstur*, c.1, s.780-810.

Düster

Düster, Tertib 1, c.1

Kitaplar ve Makaleler

Ahmed Reşid, *Hukuk-ı Ticaret, Dördüncü Kitap*, İstanbul 1316.

BİNGÖL, Sedat, “Osmanlı Mahkemelerinde Reform ve Ceride-i Mehakim’deki Üst Mahkeme Kararları”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c.XX, S.1, (Temmuz 2005)

BİNGÖL, Sedat, Tanzimat Devrinde Osmanlı’da Yargı Reformu, *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, Eskişehir 2004.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, “Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Sayı: 13, Ankara 2002, ss.1401-1413.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, *Osmanlı Mahkemeleri*, Arı Sanat, İstanbul 2004.

GÜR MUZAR F. -GÜR MUZAR T., Kanunname-i Ticaret ve Zeyilleri, Ankara 1962.

KARSANDIK, Özlem, Çağdaşlaşma Sürecinde Adana (1839-1876), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012(Yayınlanmamış Doktora Tezi)

KENANOĞLU, Macit, Ticaret Kanunnamesi ve Mecelle Işığında Osmanlı Ticaret Hukuku, Lotus Yayınları, Ankara 2005.

ORTAYLI, İlber, “Devenin Taşıma Maliyeti Eğrisi Üzerine Bir Deneme”, *Osmanlı İmparatorluğu’nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleleri 1*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2004.

ÖNKAL, Ahmet- BOZKURT, Nebi, “Deve”, *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınevi, C. 9, s.222-226.

QUATAERT, Donald, *Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2008.

TAHİROĞLU, Bülent “Tanzimat’tan Sonra Kanunlaştırma Hareketleri”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, c.3,ss.588-601.

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet, “Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat”, *Tanzimat I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları*, İstanbul, 1999, ss.139-209.